

TUNUS'DA İLK VE ORTA DERECELİ OKULLARDAKİ

DİN ÖĞRETİMİ DERS PROGRAMLARI¹

Mehmet Zeki AYDIN²

GİRİŞ

Günümüz dünyası hızlı değişimlere sahne olmaktadır. Ulaşım ve iletişim araçlarının gelişmesi dünyamızı küçülmüş, sorunlara ve olaylara uluslararası bir nitelik kazandırmıştır. Artık dünyanın herhangi bir bölgesinde meydana gelen bir olay, anında diğer ülkelerde duyulmakta, nedenleri tartışılmaktadır. Farklı ulusları bir araya getiren örgütler, tüm ulusları ilgilendiren kararlar almakta, dünya kamuoyunun oluşmasına neden olmaktadır. Dünya kamuoyu bazen o kadar etkili olmaktadır ki, uluslar kendi sorunları hakkında karar alırlarken dünya kamuoyunun etkisini göz önünde bulundurmamak durumundadır.

Bilim ve teknolojiadaki gelişmeler, insan hayatını ve insanın yetiştirilmesi süreci olan eğitimi çok yakından etkilemektedir. Ekonomik, sosyal ve kültürel şartların etkisi altında kalan eğitim sistemleri, ister istemez değişikliklerle karşı karşıya kalmaktadır. Bu nedenle ülkeler eğitim sorunlarının nasıl çözümleneceğine dair sürekli araştırmalar yapmakta ve projeler hazırlamaktadır. Bu durum, sadece geri kalmış ya da kalkınmakta olan ülkelerde değil tüm ülkelerde aynıdır.

Eğitimde reform çalışmalarının evrensel bir boyut kazandığı dünyamızda ulusların eğitim sorunlarında benzerlikler göze çarpması doğaldır. Her ulus sorunlarını kendi şartları içinde çözümlerse de çözüm yolları üzerinde başka ulusların yaklaşımlarını göz önünde bulundurmaktadır. Bununla ilgili farklı ve benzer sorunların çözümünde işbirliği yapmak, farklı görüş ve anlayışları uzlaştırmak için bazı uluslararası örgütler kurulmuştur. Birleşmiş Milletlere bağlı U.N.E.S.C.O. (Birleşmiş Milletler Eğitim Bilim Kültür örgütü) ve U.N.I.C.E.F. (Birleşmiş Milletler çocuklara Yardım Fonu) vb. örgütler dünyadaki eğitim sorunlarına çözümler aramak amacıyla uluslararası etkinlikler yapmakta, dokümanlar hazırlamaktadırlar.

Bir disiplin olarak Mukayeseli Eğitim Bilimi yukarıda anlatılanları gerçekleştirmek için çalışmaktadır. Bu sebeple mukayeseli eğitim, toplumlarda mevcut eğitim sorunlarını ve bunları doğuran nedenleri, diğer toplumlarda benzer faktörlere değinerek belirleyen, yorumlayan bir inceleme ve araştırma alanı olarak tanımlanmaktadır.³

Mukayeseli eğitim çalışmalarında başlıca iki yol izlenmektedir:

¹ Bu makale, **CÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi**, sayı:2, Sivas 1998, ss.263-284'te yayımlanmıştır.

² www.mehmetzekiaydin.com Email: mzekiaydin@mynet.com

³ Josef A. Lauwerys, F.Varış ve K. Neff, **Mukayeseli Eğitim**, Ank. 1979, AÜ EBF Yay. s.5.

a. Bir memleket ya da bir bölge incelenir, buna *alan incelemesi* denir.

b.Çeşitli memleketler ya da bölgeler mukayeseli olarak incelenir. Buna da *mukayeseli inceleme* denir.⁴

Türkiye'de mukayeseli eğitim alanındaki çalışmalar daha çok batı ülkeleri eğitim sistemleri üzerinde olmuştur. Çağdaş İslam ülkelerindeki eğitim sistemleri ve özelde de din eğitimi uygulamaları ile ilgili çalışmalar oldukça az ve yüzeyseldir. Halbuki özellikle din eğitimi ile ilgili İslam ülkelerindeki uygulamaların bilinmesinde yarar vardır. Bu nedenle İslam ülkelerindeki din eğitimi çalışmalarına önem verilmelidir.

Yukarıdaki amaçlar doğrultusunda bu yazıda Tunus'ta ilk ve orta dereceli okullardaki din eğitimi ders programları tanıtılacaktır. İslam ülkeleri arasında Tunus'un çok ayırt edici bir özelliği olmamasına rağmen, ülkenin bir süre Fransa'nın sömürgesinde kalması, komşuları olan diğer kuzey Afrika ülkeleri olan Fas, Cezayir ve Libya gibi Halkın çoğunluğunun Maliki mezhebine mensup olması ve farklı bir kültür içinde yer alması bu ülkenin özelliği olarak sayılabilir. Yazıda önce, Tunus ve Tunus eğitim sistemi hakkında çok kısa bilgi verilecek, ardından din derslerinin programları ele alınacaktır. Programların tanıtılmasında önce genel bilgi sonra özet bilgi ve yorum verilecek ayrıntılar ekler kısmında tablolar halinde gösterilecektir.

TUNUS HAKKINDA GENEL BİLGİ

Tunus, Berberiler, Kartacalılar ve Romalılarından sonra Arapların buraları fethetmelerinin sonucu halkın Müslüman olmasıyla İslam ülkeleri arasında yer almıştır. Tunus'ta Osmanlıların hakimiyeti 1574'te başlamış ve 1881'de Fransızların hakimiyeti ile son bulmuştur. Tunusluların Fransızlara karşı ilk bağımsızlık mücadelesi gösterileri 1938'de başlamış ve ülke 1957'de tam bağımsızlığını elde etmiştir.

Bugünkü Tunus, 162.155 km yüzölçümüne ve 1994 sayımına göre 8.735.000 nüfusa sahiptir. Tunus halkının % 99'u Müslüman olup çoğunluğu Maliki mezhebine bağlıdır.⁵

GENEL OLARAK EĞİTİM SİSTEMİ

Temel eğitim 6-16 yaşlar arası olup 1991 yılından bu yana mecburidir.⁶ çocuğunu okula vermeyen veliye 10 ile 1 Tunus Dinarı arasında para cezası verilir, suçun tekrarında bu

⁴ Adil Türkoğlu, **Türkiye ve Fransa'da Lise Programlarının Karşılaştırmalı Olarak incelenmesi**, AÜ EBF Yay., Ank.,1984, s.28.

⁵ Geniş bilgi için bak. Mehmet Zeki Aydın, **Sosyo-kültürel Açından Bugünkü Tunus**, **CÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi**, sayı:1, 1996, Sivas, s. ; **Tunus Ülke Raporu**, İTO Yay., İst.1997.

⁶ **Jurnal Oficial de la Republique Tunisienne (Tunus Cumhuriyeti Resmi Gazetesi)**, 26.Juin (Temmuz).1992, 92-1180 sayılı kanun, madde:7.

ceza 100 TD' dir.⁷ Temel eğitim 6 yıllık birinci kademe (ilkokul) ve 3 yıllık ikinci kademe (ortaokul) den meydana gelmek üzere toplam 9 yıldır. Temel eğitimden önce okul öncesi eğitiminde isteğe bağlı anaokulları bulunmaktadır. 1994-95 öğretim yılında 6 yaş grubunda okullaşma oranı % 98 iken. Bu oran 6-12 yaş grubunda % 91 dir.⁸

Temel eğitimden sonra ortaöğretim yani lise 4 yıldır. Liselerde Edebiyat, Matematik, Deneysel Bilimler, Teknik, Ekonomi ve Yönetim bölümleri bulunmaktadır. Lisenin sonunda Fransız eğitim sistemine benzer bir şekilde bir bitirme sınavı (Bakalorya) yapılmakta ve öğrenciler okudukları bölüme göre diploma almaktadırlar. Klasik sınav tipi şeklinde yapılan bu sınavda öğrenciler aldıkları puana göre üniversitelere kaydolmaktadırlar.⁹ Bu sınava sadece 2 defa girilebilmektedir.

Tunus'ta resmi okullar yanında okul öncesi, ilk ve orta dereceli okullar düzeyinde özel okullar da bulunmaktadır. 1994-95 öğretim yılında özel okulların oranı ilkokulda binde 7, orta ve lisede % 11'dir. Orta ve lisede özel okullaşma oranının yüksek olması, büyük ölçüde devlet okulunda başarılı olamayan öğrencilerin öğrenimlerini özel paralı okulda tamamlamak istemelerindedir.¹⁰ Ayrıca Fransızların da özel okulları vardır.

Eğitim Bakanlığının resmi verilerine göre, 1994-95 öğretim yılında temel eğitimde 4286 okul, 1.472.844 öğrenci ve 58.279 öğretmen bulunmaktadır. Aynı yıl ortaöğretimde 712 lisede 662.222 öğrenciye karşılık 27.785 öğretmen görev yapmıştır.

Üniversiteler 2 ile 6 yıl arasında değişen lisans eğitimi yapmaktadırlar. Üniversitelerde 1994 yılında toplam 102.791 öğrenciye karşılık 5979 öğretim üyesi görev yapmıştır. 1983 yılında üniversitede okullaşma oranı % 7,5 iken 1994'te % 11,2 olmuş ve 2000 yılında % 15'e çıkması hedeflenmektedir. Başkent Tunus'ta 4 ile Sus ve Sfaks şehirlerinde birer olmak üzere toplam 6 üniversite bulunmaktadır.

Tunus Hükümeti eğitim ve kültüre çok önem vermekte ve bütçesinin büyük bir bölümünü bu alanlara ayırmaktadır. 1995 Devlet bütçesinden eğitime ayrılan pay % 13,5 olmuştur.

Dil Eğitimi

Tunus'un resmi dili Arapça ve Fransızca'dır. Resmi yazışmalarda her ikisi de kullanılmaktadır. Tunuslular ana dili olarak Arapça'nın "Darice" denilen lehçesini

⁷ Aynı yer, madde:32. 1997 itibariyle yaklaşık olarak, 1 TD= 1 \$ olup 200 \$ normal bir memurun bir aylık maaşdır.

⁸ Bu ve aşağıda verilen istatistik bilgileri Tunus Eğitim Bakanlığının yayınladığı **El-Cumhuriyyetu t-Tunisiyye Vizaratu t-Terbiye Es-Senetu d-Dirasiyye 1994-95** adlı resmi broşürden alınmıştır.

⁹ **Le Systeme Educatif, La loi du 29 Juillet 1991 et Les Textes d'Application. Ministere De L'Education et des Sciences, Le Cabine.** (Tunus Eğitim ve bilimler Bakanlığı yayını.)

¹⁰ Bu ve diğer yorumlar yazarın Tunus'ta 1994-95 öğretim yılında 10 ay kaldığı süre içerisinde edindiği kişisel gözlemlerine dayanmaktadır.

konuşmaktadırlar. Bu lehçeye Berberice, Fransızca, Türkçe, İspanyolca ve İtalyancadan birçok kelime girmiştir. Özellikle teknik kelimelerin tamamına yakını Fransızca'dır. Halk sokakta ve evinde bu lehçeyi kullanmakta ve çocuk böylece okula başlamaktadır.

Öğrenciler okulda "fusha" denilen kitap Arapçasını öğrenmeye başlamaktadır. İlkokul 3. sınıfından itibaren de haftada 10 saat olmak üzere Fransızca öğrenmeye başlamaktadır. Ortaokul ve lisede zorunlu yabancı dil olarak İngilizce ve üçüncü yabancı dil olarak Almanca, İtalyanca ve İspanyolca dillerinden birisi öğretilmektedir.

Fransızca Tunus'ta ikinci dildir. Tunusluların kendi arasında Fransızca konuştuklarını göremiyoruz. Ancak bir yabancıyla çok rahat Fransızca konuşmaktadırlar. Fransızca ikinci dil olarak böyle kullanılırken, diğer dillerin öğretimi konusunda da oldukça başarılı olduklarını söylememiz gerekmektedir. Tunuslular yabancı dil öğrenmeye çok isteklidirler.

İlkokulda bütün dersler Arapça verilirken, ortaokul ve lisede Matematik, Fizik, Kimya, Biyoloji ve teknik dersler Fransızca olarak yapılmaktadır. Hükümet bunların da Arapça verilmesi için çaba sarf etmesine rağmen bu dersleri Arapça okutacak öğretmenlerin yetişmemiş olmasından dolayı Fransızca yapılmaya devam edilmektedir. Üniversitelerde ise fen ve teknik öğretimin tamamı, sosyal bilimlerin de çoğunluğu yine Fransızca yapılmaktadır. Bu konuda öğretim üyeleri arasında bir tartışmanın olduğu söylenebilir. Bir kısmı Arapça'nın bir bilim dalı olarak yeterli olmadığını söylemektedirler. Bunun kendilerinin Arapça bir öğretim yapamayacak durumda olmalarından kaynaklandığı düşünülebilir.

Yükseköğretimde Din Eğitimi

Üniversite seviyesinde öğretim yapan Zeytuniye üniversitesine bağlı 2 ilâhiyat fakültesi bulunmaktadır. Bu fakültelerin isimleri "Usulü d-Din" ve "Hadaratu l-İslamiyye (İslam Medeniyeti) " dir. Bu fakülteler arasında program açısından fazla bir fark bulunmamakla birlikte "Hadaratu l-İslamiyye" bölümü sadece yabancı öğrencileri kabul etmektedir.¹¹

Zeytuniye üniversitesinin temeli hicri 150 yılında yapılan ve halen cami olarak kullanılan Zeytuniye Camisinde yapılan eğitime dayanmaktadır. Zeytuniye Camisinde eğitim her seviyede ve her branşta yapılarak toplumun ihtiyacını karşılarken daha sonra Tunus üniversitesi bünyesine alınarak sadece ilâhiyat Fakültesi seviyesinde din eğitimi vermeye başlamıştır.

Bugün ise Zeytuniye üniversitesi adı ile müstakil bir üniversite olup sadece 2 tane ilâhiyat Fakültesi ile öğretimine devam etmektedir. Zeytuniye üniversitesine bağlı ilâhiyat Fakültelerine öğrenciler lise sonunda girdikleri bitirme sınavı sonucuna göre girmektedirler. Mezunları okullarda öğretmenlik ve camilerde din görevlisi olarak görev yapabilmektedirler.

¹¹ Zeytuniye Üniversitesinin yayınladığı resmi broşürden alınmıştır.

Ancak kadroların azlığı sebebi ile mezunlarının çalışma sahası oldukça azdır. Bu da okula kaliteli öğrenci gelmesini önlemektedir. ilâhiyat Fakültelerinde öğretim 4 yıldır ancak yabancı öğrenciler için Arapça hazırlık sınıfı bulunmaktadır. Mezunlar yüksek lisans ve doktora öğrenimine mezuniyet derecelerine göre devam edebilmektedirler.

İLK VE ORTA DERECELİ OKULLARDA DİN DERSLERİ

Din eğitimi ilkokul 1.sınıftan itibaren içinde Kur'an öğretiminin de bulunduğu "Terbiyetü l-İslamiyye = İslam Eğitimi" adlı haftalık 2 saatlik dersle başlamaktadır. Bu ders lisede "İslam Düşüncesi" adını almakta ve lise 3. sınıfa kadar zorunlu lise son sınıfta ise seçmeli ders olarak programda yer almaktadır. Bunların yanında çok az da olsa bazı camilerde Kur'an eğitiminin de yapıldığı görülmektedir. Ortaokul ve lise düzeyinde bizde olduğu gibi bağımsız din öğretimi veren bir meslek okulu bulunmamaktadır.

Eklerdeki tablolarda (Tablo:1,2,3) da görüleceği gibi İslam Eğitimi dersi ilkokul birinci sınıfta haftada iki saat¹² olarak başlamakta; 2. ve 3. sınıfta 2 saat; 4. sınıfta bir buçuk saat; 5. ve 6. sınıfta bir saat olarak devam etmektedir. Ortaokul 1.2.3. sınıflarda bir buçuk saat olan İslam Eğitimi dersi lisede İslam Düşüncesi ismiyle 1. ve 2. sınıflarda bir buçuk saat; lise 3. sınıfların Edebiyat kolunda bir buçuk, diğer kollarda birer saat okutulurken, 4. sınıfta ise sadece Edebiyat kolunda seçmeli ders olarak haftada bir buçuk saat olarak okutulmaktadır.¹³

EĞİTİM PROGRAMI MODELİ

Tunus ilk ve orta dereceli okullarında uygulanan eğitim programları çağdaş bir anlayış ve modelde programın uygulayıcıları olan öğretmenlere yol gösterici şekilde hazırlanmıştır.¹⁴

Programlarda dersin amaçları ve öğrenci davranışları açıkça ifade edilmiştir. Ekte verilen örneklerde de görüleceği gibi, programda ünitenin konuları yani içerik verilirken bunun işlenişinin nasıl yapılacağı da yönelişler başlığı altında verilmiştir. Yönelişlerde dersin işleniş yöntem ve teknikleri açıklanırken konuyla ilgili ayet ve hadisler de verilerek öğretmenlere rehberlik edilmektedir. Son olarak dersin süresi de verilmektedir.

Öğretim programlarının diğer önemli bir ögesi olan değerlendirme boyutu ise mevcut programda yer almazken ders kitabında ise ayrıntılı olarak alınmaktadır. Böylece günümüzde çokça kullanılan program modellerinde yer alan amaçlar (hedefler), içerik, eğitim durumu ve değerlendirme öğelerinin tamamının yer aldığı bir program karşımıza çıkmaktadır.

¹² Her ders 30 dakikadır.

¹³ **Jurnal Oficial de la Republique Tunisienne**, 26.Juin.1992, 92-1180 sayılı kanun.

¹⁴ Çağdaş eğitim programı modelleri ve anlayışı için bak. Selahattin Ertürk, **Eğitimde Program Geliştirme**, Ank.,1973; Fatma Varış, **Eğitimde Program Geliştirme "Teori ve Teknikler"**, Ank. 1988; Veysel Sönmez, **Program Geliştirmede öğretmen El Kitabı**, Ank. 1996; Özcan Demirel, **Genel öğretim Yöntemleri**, Ank.1992, s.12 vd.;

Öğretim programının modelinin daha iyi anlaşılabilmesi için ilkökul 3. Sınıf akait ders programını görmek yararlı olabilir.¹⁵

Madde: 114 İLKOKUL ÜÇÜNCÜ SINIF İSLAM EĞİTİM (AKAIİD) DERS PROGRAMIN UYGULANIŞI:

ÜNİTE	AMAÇLAR	İÇERİK	İŞLENİŞ (YÖNLENDİRMELER)	Ders Sayısı
YARADI LIŞ VE ALLAH IN KUDRETİNE İMAN	Öğrencinin; İnsan hayatında ve tabiatta mevcut olan nizamdan Allah' ın kudretine detaylı ve nükteli deliller sunması. Belirlenen ayetleri doğru ve huşu içinde okuması.	ALLAH'IN KUDRETİNE İMAN ALLAHIN EVRENİ YARATMADA Ki GÜCÜNE ÖRNEKLER. ALLAH'IN HAYVANLARI YARATMADAKİ GÜCÜ VE HİKMETİNE ÖRNEKLER.	Bu içerik aşağıdakilerle desteklenir: “Görmedin mi? Allah gökten su indirdi. Onunla renkleri çeşit çeşit olan meyveler çıkarttık. Dağlardan beyaz kırmızı ve değişik renklerde ve simsiyah yollar yaptık.” Fatır/27 “İnsanlarda, hayvanlarda ve davarlarda da yine böyle türlü renkte olanlar vardır. Kulları içinde ancak alimler Allah'tan (gereğince) korkar. Şüphesiz Allah daima üstündür, çok bağışlayandır” Fatır/28 “Yeryüzünde birbirine komşu kıtalar üzüm bağları, ekinler, birlikten ve çeşitli köklerden dallanmış hurmalar vardır. Bunların hepsi bir su ile sulanır. (Böyle iken) yemişlerinde bir kısmını bir kısmına üstün kılarız. İşte bunlarda akıllarını kullanan bir toplum için ibretler vardır.” Rad/4. Evrenin düzeni ile ilgili bitki hayvan ve insan hayatından resimlerle örnekler gösterilmesi ve böylece çocukların çevrelerinde gözlemledikleri çeşitli konuların ele alınması. Konuyla ilgili iki surede geçen ilişkilerin belirtilmesi. Allah'tan başka hiçbir kimsenin çeşidi ve hacmi ne olursa olsun hiçbir şey yaratamayacağını vurgulanması. İşlenen derslerin pekiştirilmesi için ayrıntılara inilmesi.	8

¹⁵ Tunus Eğitim Bakanlığı, **El-Beramic er-Resmiyye bil-Medreseti l-İbtidaiyye Es-Senetu s-Salise**, Tunus 1993, s.49, madde:114.

İLKOKULDA İSLAM EĞİTİMİ DERS PROGRAMI

İlkokuldaki İslam Eğitimi ders programında ayrıntıları eklerdeki tablolarda görüleceği gibi öğrenci davranışları, dersin hedefleri, içeriği, işlenişi ve süre yer almaktadır. Konuya girmeden önce tüm ilkokul sınıfları için belirlenmiş öğrenci davranışlarına göz atmakta yarar vardır.

Temel Eğitimin Birinci Kademesinde (İlkokul)

İslam Eğitimi Dersi Öğrenci Davranışları¹⁶

1. BÖLÜM:

Temel eğitimin birinci kademesinde İslam Eğitimi programlarını (Kur'an, Akaid, İbadet, Ahlak) tamamlayan bir öğrenci şu davranışları kazanır:

1. Programda belirlenen ayetleri ve Fatih'a'dan Nebe suresine kadar olan sureleri hatasız ve huşu içerisinde ezbere okur. Bu sayede öğrencinin hafızası kuvvetlenir, konuşması düzelir ve kelime hazinesi zenginleşir.

2. Allah, peygamber ve kutsal kitaplara iman çerçevesinde genel İslami anlayış ve kavrayışı gelişir. Bu inancı yanlış inanışlardan ayırt eder.

3. Temel İslami ibadetleri ve hükümlerini bilir ve gereğini uygular.

4. Ayet ve hadislerde geçen hüküm ve değerleri (savunduğu düşüncelerde) uygun durumlarda kullanır.

5. İslam'a içtenlikle bağlı olmaktan, nazik, dengeli ve başkalarına karşı hoş görülme olmaktan gurur duyduğunu açıkça ifade eder.

2. BÖLÜM

1. Temel eğitimin birinci kademesindeki “ İslam Eğitimi “ dersi şu öğeleri içerir.

Birinci ve ikinci sınıflarda: Kur'an, Akaid, Ahlak.

Dördüncü, beşinci ve altıncı sınıflarda: Kur'an, Akaid, Ahlak, İbadet.

2. Her ders 30 dakika sürmektedir.

¹⁶ Tunus Eğitim Bakanlığı, **El-Beramic er-Resmiyye bil-Medreseti l-İbtidaiyye Es-Senetu l-Ula**, Tunus 1993, s.31, madde:102.

İslam Eğitimi dersinin ilkokuldaki bu genel amaçlarından sonra programın ayrıntısına geçebiliriz. Burada ilkokuldaki 6 sınıfın programındaki dersin bölümleri tek tek ele alınacaktır.

Kur'an Programı

Kur'an dersinde öğrencinin kazanacağı davranışlara baktığımızda ilkokulun ilk üç sınıfında öğrencilerin Kur'an'ın bazı surelerini ezbere okumalarının hedeflendiğini görüyoruz. Programda bu hedef, şöyle ifade edilmektedir: " Fatiha ve Nas'dan Kureyş suresine kadar olan bütün sureleri yanlışsız bir şekilde ve huşu içerisinde okur." ilkokulun birinci sınıfında öğrenci Fatiha suresinden Kureyş suresine kadar olan namaz surelerini: ikinci sınıfta Fil suresinden Alak suresine kadar; üçüncü sınıfta Tin suresinden Beled suresine kadar olan sureleri ezberlemektedir.(Tablo:4)

İlkokul dördüncü sınıftan itibaren surelerin ezberlenmesinin yanında anlamları, açıklama ve tefsiri üzerinde de durulmaktadır. Bu durum 6. Sınıf programında şöyle ifade edilmiştir: "Öğrenci; Kuran-ı Kerimden tespit edilen sureleri doğru bir şekilde ve kekelemeden okur. Belirlenen surelerin anlamlarını kısaca açıklar ve surede geçen hüküm ve kavramları belirtir. Gözlem, tecrübe ve araştırma sonuçlarına ayetlerden örnekler verir. Gerekli durumlarda ayetlerden kanıtlar getirir. Kuran-ı Kerim öğretimi sayesinde kelime hazinesi gelişir."¹⁷

Akaid Programı

Akaid programı ilkokul birinci ve ikinci sınıflarda İslam inancıyla ilgili bazı temel kavramların kazandırılmasını amaçlamaktadır. İlk iki sınıfın üniteleri ve konu başlıkları şunlardır: İslam'ın Anlamı, Müslümanların Vasıfları, Allah'a ve Rasulüne iman, Kelime-i şahadet, İslam'ın şartları, çevremizdeki Allah'ın Nimetleri".

Programdan ve ders kitaplarından anlaşıldığına göre burada öğrencinin bazı temel İslami bilgilerini tam anlamıyla kavrayamasa bile öğrenmesi bir anlamda ezberlemesi söz konusudur. Aynı konular ayrıntılı olarak ve kavramaya yönelik olarak daha sonraki sınıflarda tekrar edilmektedir. Nitekim üçüncü sınıftan itibaren Akaid derslerinin işlenişinde ayet ve hadislerin daha çok yer aldığını görüyoruz. İlkokul 6. Sınıf Akaid ders programında bu şöyle ifade edilmektedir: "Öğrenci; Allah'a, Rasulüne ve kutsal kitaplara inancını açıklar. Allah'a itaatle Rasulüne itaat arasındaki ilişkiyi açıklar. Allah'ın, yaratıkları ve nimetleri hakkında düşünerek, O'nun varlığını birliğini adaletini ve yüceliğini ispat eder. Belirlenen ayet ve hadisleri yanlışsız bir şekilde okur."¹⁸

¹⁷ Tunus Eğitim Bakanlığı, **El-Beramic er-Resmiyye bil-Medreseti l-İbtidaiyye Es-Senetu s-Sadis**, Tunus 1993, madde:127.

¹⁸ Tunus Eğitim Bakanlığı, **El-Beramic er-Resmiyye bil-Medreseti l-İbtidaiyye Es-Senetu s-Sadis**, Tunus 1993, madde:127.

Ahlak Programı

Ahlak konuları, ilkokulun bütün sınıflarında temel İslami ahlak ve adab-ı muaşeret dediğimiz görgü kurallarını kapsamaktadır. Örneğin, üçüncü sınıf programında şöyle denilmektedir: "Öğrenci; Kur'an okurken gerekli adaba uyar. Toplum, okul ve evdeki görgü kurallarına uygun tutum ve davranışları öğrenir. Ailesi, arkadaşları ve çevresiyle olan ilişkilerini hoş görü, yardımlaşma, dostluk ve sevgi esaslarına göre düzenler. Ezberlemiş olduğu ayet ve hadislerden gerektiğinde kanıt getirebilir."¹⁹

Yine programda 5. sınıf sonunda öğrencilerin kazanacakları davranışlar şöyle sıralanmıştır: "Öğrenci; Kuran okurken adabına uyar. Evde okulda ve toplumda birlikte yaşamının şartlarına uygun davranışları açıklar ve günlük yaşamdaki önemini vurgular. Karşılaştığı her durum ve ortamda ahlaki değerleri korumaya özen gösterir."²⁰

Ahlak dersinin üniteleri ve konu başlıkları sınıflara göre şöyledir:

Birinci Sınıf: Aile içi Görgü Kuralları: Anne-Babaya Saygı Ve Sevgi. Kardeşliğin ve Kardeşler Arası Yardımlaşmanın Sevdirilmesi. Kur'an Okuma Adabı. Temizlik. Selamlaşma. Oturma Adabı.²¹

İkinci Sınıf: Aile içi Görgü Kuralları: İyilik. Kardeşler Arası Yardımlaşma. Temizlik. Yemek Adabı. (Eve ve Odaya Girişte) izin isteme Adabı. Güzel Geçinme. Okuldaki Görgü Kuralları: Güzel Geçinme. İstikrar ve çalışma. Toplumdaki Görgü Kuralları: Doğruluk. Yardımlaşma.²²

Üçüncü Sınıf: Aile içi Görgü Kuralları: Aile Büyükleri ile ilişkiler. Akraba Ziyareti. Yardımlaşma. Okuldaki Görgü Kuralları: Doğruluk. İlim öğrenmede çalışmanın Yeri. Arkadaş Seçimi. Davranışlarda Hoşgörü. Selam. Toplumdaki Görgü Kuralları: Komşularla iyi Geçinme.

Dördüncü Sınıf: Aile içi Görgü Kuralları: Anne-Baba Sevgisi. Ev işlerine Yardımcı Olma. Aile içi Yardımlaşma. Okuldaki Görgü Kuralları: ilim öğrenmede çalışmanın Yeri. Öğretmenlere Karşı Görevlerimiz. Başkalarının Mallarını Koruma. Bilimsel ve Kültürel

¹⁹ Tunus Eğitim Bakanlığı, **El-Beramic er-Resmiyye bil-Medreseti l-İbtidaiyye Es-Senetu s-Salise**, Tunus 1993, s. 47, madde:112.

²⁰ Tunus Eğitim Bakanlığı, **El-Beramic er-Resmiyye bil-Medreseti l-İbtidaiyye Es-Senetu l-Hamise**, Tunus 1993, s. 35, madde:122.

²¹ Tunus Eğitim Bakanlığı, **El-Beramic er-Resmiyye bil-Medreseti l-İbtidaiyye Es-Senetu l-Ula**, Tunus 1993, s. 30-37.

²² Tunus Eğitim Bakanlığı, **El-Beramic er-Resmiyye bil-Medreseti l-İbtidaiyye Es-Senetu s-Saniye**, Tunus 1993, s.

çalışmalar. Toplumdaki Görgü Kuralları: Başka insanlara Saygı. Yardımlaşma ve Ziyaretin Kuralları. Yardımlaşma. Alçak Gönüllülük.²³

Beşinci Sınıf: Aile içi Görgü Kuralları: Anne Babaya şefkat. Konuşma Adabı. Konukseverlik. Okuldaki Görgü Kuralları: Okul Araçlarını Koruma. Arkadaşlara Karşı Hoşgörü. Güzel Söz. Alçak Gönüllülük. Fedakarlık. Sevgi.

Altıncı Sınıf: Aile içi Görgü Kuralları: Anne Babaya Karşı Görevlerimiz. Okuldaki Görgü Kuralları: Kardeşlik. Kötü Ahlaktan Arınma. Çalışma, Çalışmanın Fazileti ve çalışmanın Karşılığı. Dengeli Olmak. Toplumdaki Görgü Kuralları: Doğruluk ve ilişkilerde Samimiyet. Güvenilir (Emin) Olmak. Başkalarının Eşyalarına Karşı Özen Gösterme. Sözünde Durma. Nesillerin Kaynaşması ve Büyüklere Saygı.²⁴

Konu başlıklarından da anlaşılacağı gibi Ahlak dersinde, basitten karmaşığa ve yakın çevreden uzağa, soyuttan somuta olmak üzere öğrencinin kazanması gerekli ahlak kuralları İslam ahlakı çerçevesinde verilmektedir. Bu konuların öğretimi öğrencilerin düzeylerine uygun ayet ve hadislerle takviye edilmekte ve çevrelerinden verilen örneklerle dersler işlenilmektedir.

İbadet Programı

İbadet programı ilkokul üçüncü sınıfta başlamaktadır. Burada öğrencilere temel ibadetleri yapma bilgi ve alışkanlığı kazandırılması amaçlanmaktadır. İlk sınıflarda daha çok ezberlemeye dayalı bir öğretim yapılmaktadır. Bu sınıflarda okutulan ders kitaplarında abdest, teyemmüm ve namaz gibi ibadetlerin yapılış şekli resimlerle gösterildiği gibi öğrenciler derste bunların nasıl yapıldığını bizzat uygulayarak da öğrenmektedirler. Bunun yanında yapılan ibadetlerin birey ve toplum açısından önemi de tartışmalarla ortaya konulmaktadır. Aynı şekilde konuların öğretimi ayet ve hadislerle desteklenerek yapılmaktadır.

İbadet programına baktığımızda 3. sınıf sonunda öğrencilerin kazanacakları davranışların şunlar olduğunu görüyoruz: “Öğrenci; İslam’ın şartlarını sayar. Namazın sıhhat şartlarını sayar. Gerekli şekilde abdest alır. Farz namazları kılar. Cuma namazının ve hükümlerinin tanımını psikolojik ve toplumsal yararlarıyla birlikte açıklar.”²⁵

İbadet programındaki ünite ve konular ise sınıflara göre şöyle sıralanmıştır:

Üçüncü Sınıf: Temizlik: Abdest. Namazın önemi. Vakit Namazları. Cuma Namazı.

²³ Tunus Eğitim Bakanlığı, **El-Beramic er-Resmiyye bil-Medreseti l-İbtidaiyye Es-Senetu r-Rabia**, Tunus 1993, s.31-41

²⁴ Tunus Eğitim Bakanlığı, **El-Beramic er-Resmiyye bil-Medreseti l-İbtidaiyye Es-Senetu s-Sadise**, Tunus 1993, s. 25-40

²⁵ Tunus Eğitim Bakanlığı, **El-Beramic er-Resmiyye bil-Medreseti l-İbtidaiyye Es-Senetu s-Salise**, Tunus 1993, s.47, madde:112.

Dördüncü Sınıf: Abdest. Teyemmüm. Vakit Namazlarının Kılınışı. Cuma Namazının Hükümleri. Cuma Namazının Toplumsal ve Psikolojik Yararları.

Beşinci Sınıf: Abdesti Bozan şeyler. Namazı Bozan şeyler. Namazların Kazası. Zekat: Zekatın Hükümü. Zekatın Yararları.

Altıncı Sınıf: Abdest. Teyemmüm. 5 Vakit Namazın Kılınışı. Nafile Namazlar. Cuma Namazı. Bayram Namazları. Oruç. Hac.

ORTAOKULDA (TEMEL EĞİTİMİN İKİNCİ KADEMESİ) İSLAM EĞİTİMİ DERS PROGRAMI

Temel eğitimin ikinci kademesi olan ortaokullarda İslam Eğitimi dersi Akaid, İbadet, İslam Uygarlığı, Kur'an ve Hadis bölümlerinden oluşmaktadır. Bu bölümlere birer ünite gözüyle de bakabiliriz.

Akaid, İbadet, Ahlak ve İslam Uygarlığı

Ortaokulda Akaid ve İbadet derslerinde ilkokulda okutulan bazı konuların genişletilmesinin yanında bazı yeni konuların da yer aldığını görüyoruz. Burada ilkokuldan farklı olarak derslerin işlenişinde de bazı değişiklikler vardır. Ortaokuldaki öğretimde Kur'an ve hadisler temel alınarak İslami konuların verilmesi amaçlanmaktadır. Bunun yanında derste öğrencinin çeşitli yazarların kitap ve makalelerinden iktibas edilen bölümler ya da özetlenmiş metinlerle karşılaşması da sağlanmaktadır. Bunun için ders kitabında önce her konuyla ilgili bir metin yer almakta, sonra metinde geçen ve konunun temelini oluşturan kelimelerin anlamları genişçe açıklanmaktadır. Daha sonra konuyla ilgili tartışma ve araştırma soruları verilmekte, metnin yazarı tanıtılmakta ve konu ilgili ayet ve hadislerden verilen örneklerle destelenmektedir.

Bir fikir vermesi açısından **Akaid** konularını şöyle sıralayabiliriz:²⁶

Birinci Sınıf: imanın şartları. Ahiret inancının Hayatımıza Etkileri. Tevhid ve Sonuçları. Peygamberlere iman. Hz. Peygamberin özellikleri.²⁷

İkinci Sınıf: İslam'da Toplumsal Sorumluluk. Ailede Sorumluluk. Devlete Karşı Sorumluluklar.²⁸

Üçüncü Sınıf: Tevhid ve Toplumsal ilişkiler. Adalet ve Eşitlik. Dinde Zorlama Yoktur (Din ve Vicdan özgürlüğü). İslam'da Hoşgörü örnekleri.²⁹

²⁶ Ayrıntılılar Tablo: 10 ve 11' de verilmiştir.

²⁷ Salim Mahcub vd., **Kitabu et-Terbiyetu l-İslamiyye 7**, Tunus, Tarihsiz.

²⁸ Salim Mahcub vd., **Kitabu et-Terbiyetu l-İslamiyye 8**, Tunus 1996.

²⁹ Et-Tayyib _azi vd., **Terbiyetu l-İslamiyye 3**, Tunus 1993.

İbadet konuları ise şöyledir:

Birinci Sınıf: Temizlik, Abdest ve Teyemmüm. Temizlikte Kolaylıklar. Namazın şartları, çeşitleri ve Hikmetleri. Orucun Hükümleri, Hikmetleri ve Kolaylıklar. Zekatın Hükümleri.

İkinci Sınıf: Cemaatle Namaz. Cuma Namazı. Bayram ve Cenaze Namazları. Zekatın Toplumsal Yararları.

Üçüncü Sınıf: Haccın Hükümleri. Haccın Yapılışı. Haccın Toplumsal Yararları.

İslam Uygarlığı ile ilgili konular şunlardır:

Üçüncü Sınıf: İslam'da Ailenin Yeri. Karı-Koca Arasındaki ilişkiler. Ana-Babaya Saygı. Aile Bireyleri Arasındaki ilişkiler. Akraba Ziyareti.

Kur'an ve Hadis

Kur'an ve hadis öğretiminde ortaokulda, ilkokulda olduğu gibi programda belirlenen sureleri ezberlemenin yanında surelerin anlamı ve tefsiri de öğretilmektedir. Ancak burada surelerin anlamları ve tefsirleri verilirken daha ayrıntıya inilmekte ve öğrenciyi düşünmeye sevk edecek şekilde öğretilmektedir. Bu yapılırken önce ayet ve hadis metinleri verilmekte, metinde geçen önemli kelime ve terimlerin anlamları açıklanmakta, konuyla ilgili araştırılması gerekli sorulara yer verilmektedir. Bunun yanında konuyla ilgili tartışma konuları özellikle ilave edilmektedir.

Kur'an programında yer alan sureler şöyledir:

Birinci sınıf: Allah'ın birliği, Bakara / 162-163; öldükten sonra dirilmeye iman, Yasin / 76-82; İmanın sosyal hayata etkisi, şura / 35-41; Peygamberliğin sona ermesi, Nisa / 162-164; Temizlikte kolaylık, Maide / 7; Oruç, Bakara / 182-185.

İkinci sınıf: Aile sorumluluğu, Lokman / 12-14; Akraba ziyareti, İsrâ / 23-27; Toplumsal ilişkilerin temelleri, En'am / 152-154; Adalet, ihsan ve (sözde durma) vefa, Nahl / 90-92; Haramlar, Maide / 92-93, Furkan / 68, Bakara / 171-172.

Üçüncü sınıf: Lokman suresi. Müddesir suresi.

Hadis programında yer alan bazı konular:

Birinci sınıf: İslam ve iman. İslam'ın şartları. Hz. Muhammed'(SAV)in peygamberliği. İslam'dan önceki dinler. Salih amel. Müslümanın davranışı.

İkinci sınıf: Din kolaylıktır. Din rahmettir. Genel sorumluluk. Sosyal sorumluluk. Sahabenin kardeşliği ve sorumluluk. Toplumsal sorumluluğun terk edilmesi: zulüm.

Üçüncü sınıf: Veda haccı hutbesi. Haccın hükmü. İlim ve toplumsal davranış.

LİSEDE (ORTA ÖĞRETİM) İSLAM EĞİTİMİ DERS PROGRAMI

Orta öğretimde yani lisede din dersinin adı İslam Düşüncesi ismini almaktadır. İslam Düşüncesi dersi lise 1. ve 2. sınıflarda bir buçuk saat, lise 3. sınıfların Edebiyat kolunda bir buçuk, diğer kollarda birer saat okutulurken, 4. sınıfta ise sadece Edebiyat kolunda seçmeli ders olarak haftada bir buçuk saat olarak okutulmaktadır.

İslam düşüncesi dersi model olarak ortaokuldaki derslere benzemektedir. Yani derste konularla ilgili çeşitli kitap ya da dergilerden direk iktibaslar veya özetlenmiş alıntılardan oluşan bir kitap takip edilmektedir. Burada da dersin aktif öğretim yöntemleriyle işlenmesi hedeflenmiştir. Bunu gerçekleştirmek için ders kitapları çok güzel biçimde hazırlanmıştır.

Lisede konuların işlenmesinde, önce kısaca konunun tanıtımının yapıldığı bir kaç cümlelik bir açıklama yer almakta, bunu asıl alıntı yapılan metin izlemektedir. Seçilen metinler ortalama bir sayfa civarında olmakta iki sayfayı geçmemektedir. Daha sonra metnin yazarı hakkında bilgi verilmektedir. Konun işlenmesi ise öğrencilerin derse aktif katılımı ile yapılmaktadır. Ünitelerin bitiminde örnek sınav soruları ve tartışma konuları ve açıklamalara yer verilmektedir.

İslam Düşüncesi dersinin sınıflara göre ünitelerin başlıkları şöyledir:³⁰

Dördüncü sınıf: Akaid: Usuluddin (Kelam) konuları.

Uygarlık: Fıkıh usulü konuları.

Metin incelemesi: I'lel el-Fasi'nin "Makasidu şeriatu l-İslamiyye ve Mekarimuha" adlı eseri.

Kur'an: Tegabun suresi.

Hadis: Seçme hadis metinleri: Allah'a isyandan başka hataların bağışlanması.

Kader ve insan davranışları. Gerçek müflis. Münafıkların alametleri.³¹

Beşinci sınıf: Akaid: Peygamberlik.

Uygarlık: Yenileşme ve Islah Hareketleri.

³⁰ Ayrıntılar için bak. Tablo:12-13 ve 14.

³¹ Kemal Umran vd., **Kitab fi t-Tefkiru l-İslami 4**, Tunus 1996.

Metin incelemesi: Muhammed Abduh'un İslam ve Hristiyanlık adlı kitabı.

Kur'an: Hucurat suresi.

Hadis: Seçme hadis metinleri.³²

Yedinci sınıf: Akaid: İslam düşüncesinde insanın yeri. Kader ve kaza ile ilgili tartışmalar.

Uygarlık: (Gelenek) Miras ve modernizm. İslam düşüncesinde kadın.

Metin incelemesi: Ahmed Emin'in "Delilu l-Muslim el-Hazin ila Mukteda s-Suluk fi kuruni l-Aşrin" adlı eserinden seçme metinler.³³

DERS KİTAPLARI

Din dersi ders kitapları öğretim programları gibi Eğitim Bakanlığı tarafından hazırlanmakta ülkenin tüm okullarında aynı kitap okutulmaktadır. Özel ders kitabı bulunmamaktadır. Ders kitapları devlet tarafından basıldığı için fiyatları, özel sektörde basılmış aynı kalınlıktaki diğer kitaplara göre biraz daha ucuzdur.

Ders kitapları bir adet öğrenci için, bir adet de öğretmenler için hazırlanmaktadır. Öğretmen kitaplarında dersin işlenişinde kullanılan öğretim yöntem ve teknikleri ile yardımcı bilgiler yer almaktadır.

ÖZET VE SONUÇLAR

Tunus'ta temel eğitim 6 yıl ilkököl ve 3 yıl ortaokul olmak üzere 9 yıldır. Lise ise 4 yıldır.

Tüm derslerin programları gibi din dersinin programları ve ders kitapları Eğitim Bakanlığı tarafından hazırlanmakta ve ülkenin tüm okullarında aynı program uygulanmaktadır.

Din dersleri ilkököl 1. sınıftan itibaren lise üçüncü sınıfa kadar zorunlu dersler, lise son sınıfta seçmeli dersler arasında yer almaktadır.

"Terbiyetü l-İslamiyye = İslam Eğitimi" dersi ilkököl birinci sınıfta haftada iki saat olarak başlamakta; 2. ve 3. sınıfta 2 saat; 4. sınıfta bir buçuk saat; 5. ve 6. sınıfta bir saat olarak devam etmektedir.

Ortaokul 1.2.3. sınıflarda bir buçuk saattir.

³² Es-Sadık el-Huni vd., **Kitab fi t-Tefkiru l-İslami 5**, Tunus, tarihsiz.

³³ Abdussettar Cu'ber vd., **Kitab fi t-Tefkiru l-İslami 7**, Tunus, tarihsiz.

İslam Eğitimi dersi lisede İslam Düşüncesi ismiyle 1. ve 2. sınıflarda bir buçuk saat, lise 3. sınıfların Edebiyat kolunda bir buçuk, diğer kollarda birer saat okutulurken, 4. sınıfta ise sadece Edebiyat kolunda seçmeli ders olarak haftada bir buçuk saat olarak okutulmaktadır.

İlkokuldaki İslam eğitimi dersi Kur'an, Akaid, İbadet, Ahlak bölümlerinden (ünite) oluşmaktadır.

İlkokulda Kur'an dersinde öğrenciye Nebe'den Nas suresine kadar bir cüzlük bölüm ezberletilmekte ve kısa tefsiri verilmektedir.

İlkokulda Akaid dersinde imanın şartları, İbadet dersinde İslam'ın şartları, Ahlak dersinde temel görgü kuralları ile ahlaki davranışlar öğretilmektedir.

İlkokuldan lise sona kadar konular sürekli ayet ve hadislerle takviye edilerek işlenmektedir.

Ortaokul ve lisedeki Kur'an derslerinde bazı sureler tefsiri ile birlikte öğretilmektedir.

Ortaokul ve lisedeki Hadis derslerinde seçme hadis metinleri şerhleriyle birlikte öğretilmektedir.

Lisedeki dersler daha çok İslam kültürü ve uygarlığı ile konulardan oluşan metinler tartışmalı olarak işlenmektedir. Yine İslam'da yenileşme ve ıslah hareketleri ile ilerleme ve gelişme üzerinde yoğun bir şekilde durulmaktadır.

Din dersi programları, ilkokuldan lise sona kadar, derslere öğrencilerin aktif katılımını sağlayacak yöntemlerle işlenecek şekilde hazırlanmıştır.

Ortaokul ve lise seviyesinde bizde olduğu gibi bağımsız din öğretimi veren bir meslek okulu bulunmamaktadır.

Tunus ilk ve orta dereceli okullarında uygulanan eğitim programları, programın uygulayıcıları olan öğretmenlere yol gösterme anlayış ve modelinde hazırlanmıştır.

Programlarda günümüz program modellerinde yer alan amaçlar (hedefler), içerik, eğitim durumu ve değerlendirme öğelerinin tamamı yer almaktadır.

Tablo:1

Temel Eğitimin Birinci Kademesi (İlkokul) Haftalık Ders çizelgesi

Dersler	1. sınıf	2.sınıf	3.sınıf	4.sınıf	5.sınıf	6. sınıf
Arapça	11.30	11.30	10.00	10.00	7.00	7.00
İslam Eğitimi	2.00	2.00	2.00	1.30	1.00	1.00

Yurttaşlık	-	-	0.20	0.20	0.45	0.45
Tarih-	-	-	-	0.40	-	-
Coğrafya						
Coğrafya	-	-	0.40	-	0.45	1.00
Tarih	-	-	-	-	0.45	1.00
Matematik	4.00	4.00	4.00	4.00	4.00	4.00
Bilime	1.30	1.30	1.30	1.30	1.30	1.30
Giriş						
Müzik	1.00	1.00	0.30	0.30	0.30	0.30
Sanat Eğ.	0.45	0.45	0.30	0.30	0.30	0.30
Teknik Eğ.	0.45 dk.	0.45	0.30	0.30	0.45	0.45
Beden Eğ.	1.00	1.00	1.00	1.00	1.00	1.00
Fransızca	-	-	9.00	9.30	11.30	11.00
TOPLAM	22 s.30dk.	22.30	30.00	30.00	30.00	30.00

Tablo:2

Temel Eğitimin ikinci Kademesi (Ortaokul) Haftalık Ders çizelgesi.

DERSLER	7. SINIF	8. SINIF	9. SINIF
Arapça	5.00	5.00	5.00
Fransızca	5.00	5.00	5.00
<i>İslam Eğitimi</i>	1.30	1.30	1.30
Tarih	1.30	1.30	1.30
Coğrafya	1.30	1.30	1.30
Yurttaşlık	1.30	1.30	1.30
Matematik	4.00	4.00	4.00
Doğal Bilimler	1.30	1.30	1.30
Teknik Eğitim	1.30	1.30	1.30
Müzik	1.00	1.00	1.00
Sanat Eğitimi	1.00	1.00	1.00
Beden Eğitimi	3.00	3.00	3.00
TOPLAM	27.30	27.30	27.30

Tablo:3

Ortaöğretim Lise 1.ve 2. Sınıf Ders Haftalık Ders Dağıtım çizelgesi.

DERSLER	1. SINIF	2. SINIF
Arapça	4.30	4.30
Yaşayan Diller	Fransızca	3.30
	İngilizce	3.00
	<i>İslam Düşüncesi</i>	1.30
Sosyal Dersler	Yurttaşlık	1.30
	Tarih	1.30
	Coğrafya	1.30
	Matematik	4.00
Fen Dersleri	Doğal Bilimler	1.30
	Fizik	3.00
Teknik Eğitim	2.00	2.00
Beden Eğitimi	2.00	2.00
Seçmeli Dersler	Üçüncü Yabancı Dil	2.00

Tablo:4**Madde: 104****1. SINIFIN SONUNDA ÖĞRENCİNİN KAZANDIĞI DAVRANIŞLAR:**

KUR'AN	AKAİD	AHLAK
Fatiha suresinden Kureyş suresine kadar olan bütün sureleri yanlışsız bir şekilde ve huşu içerisinde okur.	İslam'ın Allah'ın dini olduğunu açıklar. Allah ve Rasulüne imanı doğru bir şekilde ifade eder. Kelime-i şahadeti açık bir şekilde ifade eder.	Kıraat ve tilavetinde Kur'an okuma adabına uyar. Aile içi görgü kurallarını (ana babaya saygı ve aile fertleri arasında ki yardımlaşma) bilir. Okuldaki görgü kurallarını (oturma ve selamlaşma) bilir. Ayetleri yanlışsız ve huşu içinde okur. Programda belirlenen hadisleri söyler.

Tablo:5**Madde:108****2. SINIFIN SONUNDA ÖĞRENCİNİN KAZANDIĞI DAVRANIŞLAR:**

KURAN	AKAİD	AHLAK
Fil suresinden Alak suresine kadar olan bütün sureleri yanlışsız bir şekilde ve huşu içerisinde okur.	İslam'ın anlamını bilir ve şartlarını sayar. Allah'ın nimetlerine değişik örnekler verir. Gerektiğinde ayet ve hadislerden kanıtlar gösterir. Programda belirtilen ayetleri yanlışsız ve huşu içinde okur. Programda belirtilen hadisleri söyler.	Kur'an okurken adabına uygun davranır. Ailedeki görgü kurallarından Anne babaya iyilik, aile bireyleri arasında yardımlaşma, temizlik, yemek yeme ve izin isteme kurallarını bilir. Okuldaki görgü kurallarından; arkadaşlarıyla iyi geçinme, çalışmanın önemini, yararlarını ve sürekli olması gerektiğini bilir. Toplumdaki görgü kurallarından yardımlaşmanın yararları, doğruluk ve birlikte iş yapabilme kurallarını bilir. Ayetleri yanlışsız ve huşu içerisinde okur, konuyla ilgili hadisleri söyler.

Tablo:6

Madde: 117 4. SINIFIN SONUNDA ÖĞRENCİNİN KAZANACAĞI DAVRANIŞLAR

KURAN	AKAİD	İBADET	AHLAK
-Fecr suresinden Tarık suresine kadar olan bütün sureleri yanlışsız bir şekilde ve huşu içerisinde okur.	-Yaradılış üzerinde düşünüp, Allah'a imanını açıklar.	- Namazın şartları içerisinde bedenini, elbisenin ve mekanın temizliğini açıklar.	-Kuran okurken adabına uyar.
-Kuran-ı Kerim'den tespit edilen sureleri doğru bir şekilde okur.	- Allah'ın yüceliğini kudretini ve yaratılıştaki incelik ve güzelliği fark eder.	- Gerektiği şekilde abdest alır.	-Toplum okul ve evdeki görgü kurallarına uygun tutum ve davranışları bilir ve uygular.
-Belirlenen surelerdeki anlam ve değerleri anlatır ve bunların ışığında hareket eder.	- Allah'ın Rasulüne imanını ve ona itaatini ve sevginin yararlarını belirterek açıklar.	-Teyemmümün hikmetlerini açıklar.	-Ailesi arkadaşları ve çevresi ile ilişkilerini belirlenen davranış ve tutumlara uygun olarak düzenler.
- Yapılan bir işle ona uygun olan karşılığı arasında bağlantı kurar.	- Belirtilen ayetleri yanlışsız ve huşu içerisinde okur.	- Cuma ve bayram namazlarının hükümlerini kısımlarını toplumsal ve psikolojik yararlarını bilir.	-Gerekli ortamlarda ezberlemiş olduğu ayet ve hadisleri kanıt olarak okur.

Tablo:7

Madde:122 5. SINIFININ SONUNDA ÖĞRENCİNİN KAZANDIĞI DAVRANIŞLAR

KURAN	AKAİD	İBADET	AHLAK
-Buruc suresinden İnfitar suresine kadar olan sureleri yanlışsız bir şekilde ve huşu içerisinde okur.	-Allah'a ve Rasulüne ve kutsal kitaplara imanını açıklar.	-İslam'ın beş şartını yerine getirir.	-Kuran okurken adabına uyar.
-Kuran-ı Kerimden tespit edilen sureleri doğru bir şekilde ve kekelemeden okur.	-Allah'ın varlığına ve yüceliğini onun yaratıkları ve nimetleri hakkında düşünerek kanıtlar getirir.	- Gerektiğinde abdest alır ve teyemmüm yapar.	- Evde okulda ve toplumda birlikte yaşamının şartlarına uygun davranışları açıklar ve günlük yaşamdaki önemini vurgular.
-Belirlenen surelerin anlamlarını ve değerlerini kısaca anlatır.	- Belirlenen ayet ve hadisleri okur.	- Vakti geçen namazlarını hükümlere uygun olarak kaza eder.	- Karşılaştığı her durum ve ortamda ahlaki değerleri korumaya özen gösterir.
- Gerektiğinde bu ayetlerden kanıtlar getirebilir.		- Namazı bozan şeyleri sayar.	
		- Zekatın hükümlerini ve toplumsal acıdan değerini bilir.	

Tablo:8

Temel eğitimin 2. kademesi (ortaokul) birinci sınıf İslam Eğitimi ders kitabında geçen konular ve yazarları.³⁴

Birinci Ünite: Akaid ve Davranış:

İmanın şartları: Abdurrahman Nahlavi.

Müslümanın hayatında Ahirete inanmanın etkileri: Eş-şeyh Abdullah Ni'me.

İslam inancının toplumsal boyutları: Dr. Abdusselam Tanci.

Peygamberler ve kutsal kitapları: Eşşeyh Osman Muhammed Habli.

Birden fazla peygamber gönderilmesinin sebepleri: Abdulkerim Osman.

Peygamberliğin sona ermesi: Kemal Abdullah el-Mehdi.

Tevhid inancı üzerine: Seyyid Ahmed el-Keylani.

Hz. Muhammed (SAV)in peygamberliğinin özellikleri: Muhammed el-Mubarek.

İkinci Ünite: İbadet:

İslam'da temizlik. Temizlikle ilgili ayet ve hadisler. Temizlik çeşitleri.

Gusül ve abdestin hikmetleri. Teyemmüm. Temizlikte kolaylıklar.

Ezan ve kamet.

Farz namazlar. Namazın şartları. Teravih namazı. Namazdaki kolaylıklar.

Oruç. Ramazan orucu. Orucun bireysel ve toplumsal yararları. Oruçta kolaylık.

Zekat.

Tablo:9

Temel eğitimin 2. kademesi (ortaokul) ikinci sınıf İslam Eğitimi ders kitabında geçen metinler, yazarları ve alındığı kaynağın isimleri.³⁵

Birinci Ünite: Akaid ve Davranış:

İslam ve sorumluluk: Ali Halil Ebu l-Ayneyn.

³⁴ Salim Mahcub vd., **Et-Terbiyetü l-İslamiyye 1**, Tunis, 1993, Vizaretu t-Terbiye, Merkezi l-Kavmi l-Pedağocya (Eğitim Bakanlığı, Milli Pedagoji Merkezi) yayını.

³⁵ Salim Mahcub vd., **Et-Terbiyetü l-İslamiyye 8**, Tunis, 1996, Vizaretu t-Terbiye, Merkezi l-Kavmi l-Pedağocya (Eğitim Bakanlığı, Milli Pedagoji Merkezi) yayını.

İslam'da toplumsal sorumlulukların kaynağı: Ömer et-Tumi eş-Şeybani.

Aile ilgili sorumlulukta İslam'ın dikkati: Cemaleddin Mahfuz.

Aile sorumluluğunun toplumsal sorumluluklarla ilişkisi: Dr. Mustafa el-Avci.

Toplumsal sorumlulukların kapsamı: Dr. Ahmed çelebi.

Toplumsal sorumlulukların dağıtılmasında kurumların rolü: Dr. Mustafa el-Avci.

Toplumsal sorumluluklar ve devletin rolü: Dr. İbrahim Sa'duddin Abdullah.

İkinci Ünite: İbadet:

Cemaatle kılınan namazlar.

İmamlık ve hükümleri.

Cuma namazı.

Bayram namazları.

Cenaze namazları.

Mesbukun hükümleri.

Zekat ve çeşitleri.

Zekatın toplumsal ve bireysel yararları.

Tablo:10

Lise birinci sınıf İslam Düşüncesi ders kitabında geçen konular ve yazarları.³⁶

Birinci Ünite: Akaid: Usuluddin (Kelam).

Usuluddin'in ortaya çıkışı: Ahmed Emin.

Tevhid ilmi: Muhammed Abduh.

Tevhidde aklın sınırı: İbn Haldun.

Usul ve furu': Ebu Fettah eş-Şehristani.

Ehli sünnet inancı: Ebu l-Hasen Ali bin İsmail el-Eş'ari.

Çocukların cezalandırılması konusunda Kelamcılarının ihtilafı: El-Eş'ari.

Kader ve kaza inancı ile ilgili araştırmaların tarihi: Dr. Muhammed Abdurrahman Merhaba.

³⁶ Kemal Umran vd., **Kitab fi t-Tefkiru l-İslam 4**, Tunis, 1996, Vizaretu t-Terbiye, Merkezi l-Kavmi l-Pedagojya (Eğitim Bakanlığı Milli Pedagogji Merkezi) yayını.

Halifeliğin Usuluddin'den olmadığına dair: Muhammed Ammara.

Mutezilenin 5 temel inancı: Muhammed Abid el-Cabiri.

Mutezilenin Tevhid görüşü: El-Eş'ari.

Kelamın ortaya çıkışı ve kader inancı: İbnu l-Kayyum.

İkinci Ünite: Uygarlık: Usulü fıkıh.

Şer'i hükümler: Kanun yapımı ve semavi dinler, Hz. Peygamberin ölümünden sonra şer'i hükümler, İmam Şafii'nin etkileri, İcma, Sonuç: Hüseyin Ahmed Emin.

Lafızlardaki ihtilaf bilgisi: Ez-Zerkeşi.

Hadislerdeki İ'lel konusu: Eş-Şafii.

İcma üzerine: Reşid Rıza.

Kıyas üzerine: İbn Kudame el-Makdisi.

Tamamlayıcı deliller: Abdulmecid eş-şerefi.

İslam Hukukunun hedefi: Ebu İshak eş-Şatibi.

Fıkhi kurallar: Dr. Abdulkerim Zeydan.

Genel hükümler ve kapsamı: Dr. Abdulkerim Zeydan.

İnsanların içtihadı olan ihtiyacı: Dr. Faruk en-Nebhan.

Müçtehit olmanın şartları: Eş-Şevkani.

Hz. Peygamber (sav) in içtihatları: Ebu İshak eş-Şirazi.

İslam'da örtünme emrinin yeri: Muhammed et-Tahir İbn Aşur.

Fıkıh ekollerinin ortaya çıkışı: İbn Haldun.

Dört mezhep: Vehbe ez-Zuheyli.

Çok evlilik üzerine: Eş-şeyh Muhammed Abduh.

Savaşta köle edinmenin yasaklanması: Muhammed Bayram el-Hamis.

Karşılıklı mal değişimi: Muhammed Said el-Aşmavi.

Haber-i resul üzerine: İbn Hazm.

Hz. Peygamberin hadislerinde ihtilaf: eş-Şafii.

Ehli hadis ve ehli rey arasındaki ihtilaf: Ahmed Emin.

Taklidin yok edilmesi üzerine: İbn Hazm.

İçtihat ve istihsan üzerine: Eş-Şafii.

Günümüzün savaşı: Muhammed Ahmed Halif Allah.

Metin incelemesi: İ'lel el-Fesi'nin "Makasıdu ş-şeriyetu l-İslamiyye ve Mekarimuha" adlı kitabından seçme metinlerin başlıkları:

Eserin yazarı İ'lel el-Fasi kimdir? Fehmi Cud'an.

Eserin tanıtımı.

Şeriatın anaası. İçtihat. Maslahatın ölçüsü. Kur'an. Temel kurallar. İnanç özgürlüğü. Şeriatın genel hedefi. icma. Genel ve özel durumlar/şartlar.

İkinci Ünite: Kur'an.

Teğabun suresi: Allah'ın gücünün tezahürleri.

Yalancılardan sonu.

Teğabun günü.

Mü'minin gözünde dünya hayatı.

Üçüncü Ünite: Hadis.

Allah'a isyandan başka konularda bağışlama ve kolaylık.

Kardeşler arasındaki kötülüklerin zararları.

Kader ve insan davranışları.

Gerçek müflis kimdir?

Münafiğin alametleri.

Tablo:11

Lise ikinci sınıf İslam Düşüncesi ders kitabında geçen konular ve yazarları.³⁷

Birinci Ünite: Akaid: Peygamberlik (nübüvvet).

Din niçindir?: Muhammed Tahir bin Aşur.

Din ve akıl çatışması: Muhammed el-Hucvi.

Peygamberlik (Allah'ın) seçimiyledir: Dr. Mustafa Abdulvahid.

³⁷ Es-Sadık Huni vd, **Kitabu fi t-Tefkiru l-İslamiyye 5**, Tunis, tarihsiz, Vizaretu t-Terbiye ve l-Ulum, Merkezi l-Kavmi l-Pedağocya (Eğitim ve Bilimler Bakanlığı, Milli Pedagoji Merkezi) yayını.

Peygamberliğin gerekliliği: Muhammed Abdullah Dıraz.

Peygamberlerin vasıfları: Abdusselam et-Tanci.

Peygamberliğin önemi: Cevdet Kazvini.

Kuranın inişinin kanıtları: Mahmud Muhammed Şakir.

İslam kültürünün ruhu (özü): Muhammed ikbal.

İnsan: yeniliğe açıktır (Kendisini yenilemeye gücü yeter): İmaduddin Halil.

Nübüvvet ve akıl: Muhammed Abduh.

Peygamberlik ve gerçeklik (realite): Hasan Hanefi.

Kur'an'ın Tedrici olarak inmesi: Malik bin Nebi.

İ'cazu l-Kur'an: Nasır Hamid Ebu Zeyd.

İkinci Ünite: Tecdit ve İslah Hareketleri.

Çöküşün aşamaları: Ali Muhafaza.

Uyanışın başlaması: Fehmi Cud'un.

Dünden bugüne ıslah: Ali Umlil.

Müslümanların geri kalış sebepleri: Mustafa Fadıl Paşa.

Maslahatı gözetmek: Necmeddin Tufi.

Alim, müçtehit ve mukallit: Muhammed bin Ali Şevkani.

Arap dünyasının uyanışında Avrupa'nın etkisi: Muhammed Kadı, Abdullah Sula.

Nur başkentinde el-Ezher'in Yükselişi: Rifaa Rafi' et-Tahtavi.

Tanzimatın hedefine ulaşması: Hayrettin Tunusi.

Mezheplerin birliği: Cemalettin Afgani.

Baskı ve ilim: Abdurrahman el-Kevakibi.

Öğretimin ıslahı hakkında: Muhammed Abduh.

Kültürel kimlik ve sömürgecilik: Abdulhamid bin Badis.

Toplum düzeninde hukukun amacı: Muhammed et-Tahir İbni Aşur.

Bugünkü İslam: Yeni bir anlayış: Muhammed Aziz el-Habbabi.

Maslahatın amaçlarla sınırlanması: Allal el-Fasi.

Devlet başkanının kanunla sınırlandırılması: İbni Ebi ed-Dayyaf.

Halkın, millet meclisine daveti: El-Cünral Hüseyin.

İslah düşüncesinin eleştirisi: Kemal Abdullatif.

İslah hareketinin düzene konulması hakkında: Abdussamed Bülkebir.

Üçüncü Ünite: Metin incelemesi.

Muhammed Abduh'un İslam ve Hristiyanlık adlı eserinden parçalar.

Fakihlerin donukluğu.

Din için ilmin gerekliliği ve Müslümanlar arasındaki taassuba düşmanlık.

Din ilimlerin durumu.

Taklit.

Mahmud Said el-Aşmavi'nin Cevheru'l-İslam adlı eserinden parçalar.

Şeriat ve ilerleme.

İslam Hükümeti uygarlıktır.

Toplu olgunlaşma.

Tablo:12

Lise dördüncü sınıf İslam Düşüncesi ders kitabında geçen konular ve yazarları.³⁸

Birinci Ünite: Akaid: İslam Düşüncesinde İnsanın Yeri

Ahlak ve Kelam ilminde insan hürriyeti konusu: Abdullah el-Aravi.

Kulların fiilleri: Muhammed Abduh.

İnsan Allah'ın halifesidir: Muhammed Reşid Rıza.

Kur'an'ın insanla diyalogu: Abdulkerim Allab.

Halifelik ve sorumluluk: İmaduddin Halil.

Kader ve kaza konusundaki ihtilafın sebepleri: İbn Rüşd.

Mutezile ve insanın seçme özgürlüğü: El-Kadi Abdulcebbar.

Kulların fiillerinin yaratıcısının Allah olduğunun açıklanması hakkında: Abdulkadir el-Bağdadi.

³⁸ Abdussettar Cu'ber, **Kitabu fi t-Tefkiru l-İslamiyye 7**, Tunis, tarihsiz, Vizaretu t-Terbiye ve l-Ulum, Merkezu l-Kavmi l-Pedağocya (Eğitim ve Bilimler Bakanlığı, Milli Pedagoji Merkezi) yayını.

Zorlama (cebr) ve seçme arasında insan: İbn Rüşd.

Kader ve kaza konusunda yenilikçi bilim adamlarının görüşlerinden kesitler: Cemaleddin Afgani ve Muhammed Abduh.

İbadetin hikmetlerinden: Muhammed Tahir İbni Aşur.

Kur'an ve insanın özgür bırakılması: Muhammed Ahmed Halif Allah.

Namazın anlamı: Muhammed ikbal.

Kesb konusunda Eş'ari mezhebinin görüşü: Şehristani.

Allah'ın iradesi ve insanın iradesi: Et-Tevhidi.

İkinci Ünite: Uygarlık: Miras (Gelenek) ve Modernizm

Mirasın (gelenek) anlamı üzerine: Sa'd Gurab.

Miras ve sünnet: Abdullah Aravi.

Mirasın anlamı: Hasen Hanefi.

Modernizm ne demektir?: Abdulmecid el-şerefi.

Uyanış ve miras arasında: Burhan Galyun.

Modernizm ve ilerleme: Cabir Asfuri.

Mirasın dinle ilişkisi: Rifat Sellam.

Örnek, Selef ve uyanış: Muhammed Abid el-Cabiri.

Biz mirasız, miras biz değildir: Selim el-Luğmani.

Konuyla ilgili seçme metinler: Muhammed Abid el-Cabiri, Ali Harb, Selim el-Luğmani.

Sosyal Düşünce: Örnek Kadın

Kadın konusu: Abdulmecid eş-şerefi.

Kadın ve sosyal değişim: Hıdr Zekeriya.

Kadın konusunu araştırmaya teşvik eden sebepler: Muhammed el-Kadi / Abdullah Savle.

Karı-koca ilişkileri: Risale Ahmed bin Ebi ed-Diyaf fi l-Mer'e Tahkik el-Munsif eş-Şerefi.

Erkek ve kız çocuklarının eğitim-öğretim ve bilgi edinmede birlikte olmaları: Refa'a Rafi' et-Tahtavi.

Kadınlara özen göstermenin gerekliliği üzerine: Kasım Emin.

Fakihler ve şeriat arasında kadın: Et-Tahir el-Haddad.

Kadın ve sosyal değişim: Fatima el-Murnisi.

Kadın ve ilerleme (kalkınma): Dr. Huda Zurik.

Kur'an ayetleri ve kadının dayakla eğitimi: Muhammed et-Talbi.

Taklid ve yenilik arasındaki Arap kadını: Abdulkadir Arabi.

Konuyla ilgili seçme metinler: Fethi Osman vd.

Üçüncü Ünite: Kitap incelemesi: Hasan Ahmed Emin'in "Delilu l-Muslim el-Hazin ila Mukteda s-Suluk fi kuruni l-Aşrin" adlı eserinden seçilen şu yazılar:

Dine ilave.

Siyerin yeniden yazılması.

Hadis Uydurma.

Tasavvufçuların yolu.

Özlenen İslam toplumu.

Konuyla ilgili seçme metinler.

KAYNAKLAR

Aydın Mehmet Zeki, “Sosyo-kültürel Açından Bugünkü Tunus”, **CÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi**, sayı:1, Sivas 1996.

Cu’ber, Abdussettar vd., **Kitab fi t-Tefkiru l-İslami 7**, Tunus, tarihsiz.

Demirel, Özcan, **Genel öğretim Yöntemleri**, Ank. 1992, s.12 vd.

El-Huni, Es-Sadık vd., **Kitab fi t-Tefkiru l-İslami 5**, Tunus, tarihsiz.

Ertürk Selahattin, **Eğitimde Program Geliştirme**, Ank. 1973.

Fercani, Miftah ve Bin Mebruk, el-Hadi, **Terbiyyetu l-İslamiyye 3**, Tunus 1992.

Fercani, Miftah, Bin Mebruk, el-Hadi ve Ferhat Belhac, **Terbiyyetu l-İslamiyye 4**, Tunus 1992.

Gazi, Et-Tayyib vd., **Terbiyyetu l-İslamiyye 3**, Tunus 1993.

Jurnal Officiel de la Republique Tunisienne (Tunus Cumhuriyeti Resmi Gazetesi), 26.Juin (Temmuz).1992, Tunus.

Lauwerys Josef A., Varış ve K. Neff, **Mukayeseli Eğitim**, AÜ EBF Yay., Ankara 1979.

Mahcub, Salim vd., **Et-Terbiyyetü l-İslamiyye 1**, Tunis 1993, Vizaretu t-Terbiye, Merkezi l-Kavmi l-Pedagocya (Eğitim Bakanlığı, Milli Pedagoji Merkezi) yayını.

Mahcub, Salim vd., **Et-Terbiyyetü l-İslamiyye 8**, Tunis 1996, Vizaretu t-Terbiye, Merkezi l-Kavmi l-Pedagocya (Eğitim Bakanlığı, Milli Pedagoji Merkezi) yayını.

Ministere de l-Education et des Sciences, Le Cabinet, **Le Systeme Educatif La Loi du 29 Juillet 1991 et les Textes d’Application**, Tunis 1991.

Sönmez, Veysel, **Program Geliştirmede öğretmen El Kitabı**, Ank. 1996.

Tunus Eğitim Bakanlığı, **El-Beramic er-Resmiyye bil-Medreseti l-İbtidaiyye Es-Senetu l-Ula**, Tunus 1993, s. 31, madde:102.

Tunus Eğitim Bakanlığı, **El-Beramic er-Resmiyye bil-Medreseti l-İbtidaiyye Es-Senetu l-Hamise**, Tunus 1993, s. 35, madde:122.

Tunus Eğitim Bakanlığı, **El-Beramic er-Resmiyye bil-Medreseti l-İbtidaiyye Es-Senetu l-Ula**, Tunus 1993, s. 30-37.

Tunus Eğitim Bakanlığı, **El-Beramic er-Resmiyye bil-Medreseti l-İbtidaiyye Es-Senetu s-Saniye**, Tunus 1993, s.

Tunus Eğitim Bakanlığı, **El-Beramic er-Resmiyye bil-Medreseti l-İbtidaiyye Es-Senetu r-Rabia**, Tunus, 1993, s.31-41

Tunus Eğitim Bakanlığı, **El-Beramic er-Resmiyye bil-Medreseti l-İbtidaiyye Es-Senetu s-Sadise**, Tunus 1993, s. 25-40

Tunus Eğitim Bakanlığı, **El-Beramic er-Resmiyye bil-Medreseti l-Ibtidaiyye Es-Senetu s-Salise**, Tunus 1993, s. 47, madde:112.

Tunus Eğitim Bakanlığı, 1994-95 Yılı Eğitim İstatistikleri. **El-Cumhuriyyetu t-Tunisiyye Vizaratu t-Terbiye Es-Senetu d-Dirasiyye 1994-95**, Tunus 1995

Tunus ülke Raporu, İTO Yay., İst. 1997.

Türkoğlu Adil, **Türkiye ve Fransa'da Lise Programlarının Karşılaştırmalı Olarak incelenmesi**, AÜ EBF Yay., Ank. 1984,

Umran, Kemal vd., **Kitab fi t-Tefkiru l-İslami 4**, Tunus 1996.

Varış, Fatma, **Eğitimde Program Geliştirme "Teori ve Teknikler"**, Ank.,1988.

Vizaratu t-Terbiyyetu ve l-Ulum, ed-Divan, En-Nizamu t-Terbevi Kanun 29 Cuiyye 1991 ve n-Nususu t-Tatbikiyye, Tunus 1991.